

Orijinal Kaynak: Tolan, John (01/04/2019). “Muhammad: An Anticlerical Hero of the European Enlightenment”, *Aeon*.

Türkçe Kaynak: Mert Ak tarafından *sosyalbilimler.org*'da yayımlanmak üzere Türkçeye çevrilmiştir.

Yayın Tarihi: 13/07/2019. **Link:** <https://www.sosyalbilimler.org/ruhban-karsiti-muhammed>

Muhammed: Avrupa Aydınlanması'nın Ruhban Karşısı Bir Kahramanı

Kur'an'ı yayımlamak ve çevirisini sunmak, 16. yüzyıl için, inançlı Hristiyanların kafalarını karıştırıp akıllarını çelebilecek tehlikeli bir girişimdir. En azından Basel'deki Protestan şehir meclisi üyelerinin, yerel bir matbaacıyı Müslümanların kutsal kitabının Latince bir çevirisini yayımlamayı planladığı için hapse atarken düşündüğü budur. Protestan yenilikçi Martin Luther ise bu projeyi kurtarmak için işe müdahil olmuştur. Yazdıklarına göre, Türklerle mücadele edebilmenin “Muhammed'in yalanları”nı herkese göstermek üzere açığa vurmaktan daha iyi bir yolu yoktur.

Bunun sonucunda 1543'te ortaya çıkan yayın, Kur'an'ı, aralarından birçoğu onu daha iyi anlayıp İslam ile mücadele etmek için çalışmış olan Avrupa entelektüelleri için ulaşılabilir hâle getirmiştir. Bunlarla beraber, Kur'an okumalarını, Hristiyan öğretilerini sorgulamak için kullanan başkaları da vardır. Katalonyalı hezarfen ve teolog Michael Servetus, Teslis karşıtı risalesi *Christianismi Restitutio*'da (1553) kullanmak üzere Kur'an'da muhtelif argümanlar bulmuştur. Servetus, bu çalışmada Muhammed'den, Hristiyan teologlarının sapkın ve irrasyonel Teslis öğretisini icat ederek yozlaştırdığı saf tek-tanrıcılığa geri dönüş çağrısında bulunan gerçek bir yenilikçi olarak bahseder. Bu inanç karşıtı düşüncelerini yayımladıktan sonra ise Viyana'daki Katolik Engizisyon tarafından cezalandırılmış ve nihayetinde kendi kitaplarıyla birlikte Calvin'in Cenevresi'nde yakılmıştır.

Avrupa Aydınlanması sırasında yazarlardan bir kısmı, Muhammed'i benzer bir mizaçta, ruhban karşıtı bir kahraman olarak resmeder: Bazıları İslam'ı felsefi deizme yakın, saf bir tek-tanrıcılık biçimi ve Kur'an'ı da Yaratıcı'ya sunulan rasyonel bir ilahi olarak görür. George Sale, 1734'te yeni bir İngilizce çeviri yayımlar. Sale, kitabın giriş bölümünde erken İslam tarihinin izlerini sürer ve peygamberi, erken Hristiyanlığın ‘batıl’ inançlarını ve pratiklerini defeden, yozlaşmış ve tamahkâr ruhban sınıfının kararlarını bozan bir ikonoklast ve ruhban karşıtı bir yenilikçi olarak idealize eder.

Sale'ın Kur'an çevirisi, İngiltere'de yaygın biçimde okunmuş ve takdir edilmiştir. Okurlarından birçoğu için Muhammed, ruhban karşıtı cumhuriyetçiliğin bir sembolü hâline gelir. Birleşik Devletlerin kurucu babalarından Thomas Jefferson, 1765'te, Williamsburg Virginia'daki bir kitapçıdan, kitabın bir kopyasını alır. Bu, Jefferson'ın günah çıkarmanın sınırlarını aşan felsefi bir deizm tasarlamasına yardımcı olmuştur. (Şu an Kongre Kütüphanesi'nde bulunan bu kopya, 2007'te Keith Ellison ile başlayarak Müslüman temsilcilerin Kongre'ye yeminlerinde kullanılmıştır.) Almanya'da da romantik Goethe, Sale sürümünün bir çevirisini okumuştur. Bu çeviri, onun geliştirmekte olan, ilham veren bir şair ve örnek bir peygamber olarak Muhammed düşüncesini renklendirmiştir.

Fransa’da Voltaire de Sale’in çevirisini hayranlıkla alıntılar: “Essai sur les mœurs et l’esprit des nations” [Ulusların Gelenekleri ve Ruh Hakkında Makale] (1756) adlı dünya tarihi çalışmasında Muhammed’i batıl pratikleri yok etmiş ve yozlaşmış ruhban sınıfının gücünü ortadan kaldırmış, ilham veren bir yenilikçi olarak resmeder. Yüzyılın sonuna doğru (hem Sale hem de Voltaire’in hevesli bir okuru olan) İngiliz Wigh Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (1776-89) adlı eserinde peygamberi ışıltılı sözlerle takdim eder:

Muhammed’in öğretisi şüpheden ve belirsizlikten bağımsızdır ve Kur’an Tanrı’nın birliğine ihtişamlı bir kanıttır. Mekkeli peygamber, yükselen her şey batacak, doğan her şey ölecek ve yozlaşmaya meyyal ne varsa çürüyüp yok olacaktır, rasyonel ilkesine yaslanarak putlara ve kişilere, yıldızlara ve gezegenlere tapmayı reddeder. Onun rasyonel coşkusu, evrenin yaratıcısı olarak; biçimde ve mekânda olmayan, emsal ve benzerlik taşımayan, en derin düşüncelerimizde mevcut, yalnız kendi doğasının zorunluluğu gereği var olan ve bütün ahlaki, düşünsel mükemmeliyetin kendisinden vuku bulduğu sonsuz, ezeli ve ebedî bir varlığı kabul eder ve ona tapar... Felsefi bir teist belki de Müslümanların yaygın ve ihtimal ki mevcut melekelerimiz için fazlasıyla haşmetli öğretisini paylaşabilecektir.

Bunların yanı sıra peygamberi kendine en yakın gören ve Claude-Étienne Savary’nin 1783’teki Fransızca Kur’an çevirisini okuduktan sonra kendini ‘yeni bir Muhammed’ olarak tasarlayacak olan kişi Napolyon Bonapart’tır. Savary çevirisini Mısır’da tamamlar. Orada Arap müziğiyle çevrelenmiş hâlde, bu dilin güzelliğini Fransızcaya yorumlamaya gayret eder. O da tıpkı Sale gibi Muhammed’i “harika” ve “olağanüstü” bir insan, savaş alanında bir dâhi ve takipçileri arasında sadâkati nasıl yayacağını bilen biri olarak sunan bir giriş bölümü yazmıştır. Napolyon bu çeviriyi 1798’de, kendisini Mısır’a götürmekte olan bir gemide okur. Savary’nin peygamberi dâhi bir kumandan ve ağırbaşlı bir hükümdar olarak tasvirinden etkilenen Napolyon, yeni bir Muhammed olmaya soyunur. Umudu şudur ki Kahire’deki ulema (bilginler) onu ve Fransız askerlerini, Mısırlıları Osmanlı tiranlığından kurtarmaya gelen İslam dostları olarak görecektir. Mısır’a gidişinin Kur’an’da müjdelendiğini bile iddia eder.

Napolyon saf tek-tanrıcılık olarak İslam’ın idealize edilmiş, kitabî ve Aydınlanmacı görüşüne sahiptir: Öyle ki, Mısır seferinin başarısızlığını, kendi İslam düşüncesinin Kahire’deki ulemanın dininden oldukça farklı olmasına borçludur kısmen. Ne var ki Napolyon’u yeni bir Muhammed olarak gören bir tek kendisi değildir: Goethe, şevkle imparatorun “Mahomet der Welt” [Dünyanın Muhammed’i] olduğunu duyurmuş ve Fransız yazar Victor Hugo da Napolyon’u “Mahomet d’occident” [Batı’nın Muhammed’i] olarak resmetmiştir. Napolyon, hayatının sonlarında, Saint Helena’ya sürülmüş ve yenilgisi üzerine dalıp giderken Muhammed hakkında bizzat yazmış ve onun “tarihin akışını değiştiren harika bir insan” olarak mirasını savunmuştur. Napolyon’un Muhammed’i, bir fatih ve yasa koyucu, ikna edici ve etkileyici [olmasıyla] Napolyon’un kendisini andırır -fakat daha başarılı olmuş ve kesinlikle Kuzey Atlantik’te, soğuk rüzgarların vurduğu bir adaya sürgün edilmemiş bir Napolyon’dur.

Dünya’nın en büyük yasa koyucularından biri olarak Muhammed fikri 20. yüzyıla kadar varlığını korur. Almanya doğumlu Amerikalı bir heykeltıraş olan Adolph A. Weinman, Muhammed’i Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi ana salonundaki 1935 tarihli frizinde 18 yasa koyucu arasında tasvir eder. Çeşitli Avrupa Hristiyanları da Muhammed’in Müslümanların peygamberi olarak özel bir yeri olduğunun kabul edilmesi için kiliselerine

çağrıda bulunmuştur. Louis Massignon veya Hans Küng gibi Katolik İslam bilginleri ya da İskoç Protestan İslam bilgini William Montgomenry Watt'a göre böylesi bir tanıma, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında barışçıl ve yapıcı bir diyalog kurmayı teşvik edecek en iyi yoldur.

Günümüzde bu türden bir diyalog devam etse de Avrupa'daki veya başka bazı yerlerdeki aşırı-sağ siyasetçilerin Müslüman-karşıtı politikalarını meşrulaştırmak için Muhammed'i şeytanlaştırmaları gibisinden tartışmacı gürültülerle bastırılmaktadır. Hollandalı siyasetçi Geert Wilders, Muhammed'in bir terörist, pedofil ve psikopat olduğunu söylemiştir. Öte yandan peygamberin negatif imajı, ona yaltaklanan ve onun hayatının, öğretilerinin tüm tarihî bağlamını reddeden köktendinci Müslümanlar tarafından çelişkili biçimde desteklenmektedir. Bir yandan şiddet yanlısı aşırılıkçılar, İslam'ı ve onun peygamberini 'hakaretlerden' cinayetler ve terörle koruduğunu iddia eder. İşte bunlar da bir adım geriye gidip Muhammed'in sayısız yüzünün Batı'daki ayrık ve sıklıkla şaşırtıcı tasvirlerini incelememiz için sebep oluşturmaktadır.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da **@sosbilorg** kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.